

Ett bepansrat mon

Bland 1900-talets våldssymboler intar stridsvagnen, eller tanken, en särställning. När den debuterade i slaget vid Somme den 15 september 1916 överöstes den nya sensationen av metaforer. Den jämfördes bland annat med en igelkott, en rasande kanin och de bibliska vidundren Behemot och Leviatan. TEXT: SVANTE FOLIN

En journalist skrev följande om det nya krigsvapnet:

—De liknade blinda bestar som kravlade sig upp ur urslemmet ... med komisk rofylldhet vaggade de fram genom de taggtrådsbemängda fälten och skakade då och då på sig som om kulorna var måttligt irriterande flugor.

Stridsvagnen uppfattades omväxlande som ett fasansfullt mekaniskt monster och som någonting fantastiskt och oemotståndligt komiskt.

I London hyllades det nya hemliga undervapnet med revynummer där erotiska dansöser framförde den nya modedansen "tankon". De första rombförmade tankmodellerna var påtagligt kubistiska och deras kombination av obönhörlig rörelse, eldkraft och skenbar osårbarhet appellerade starkt till de maskindyrkande futuristerna.

STRIDSVAGNEN HAR FÖRBLIVIT en mäktig symbolbärare, den är mycket fotogenisk och skapar dramatiska filmsekvenser. Ibland står den för frigörelse som när jublande människomassor hälsar allierade tankkolonner i slutskedet av andra världskriget. Vanligare är dock att den representerar den monolitiska övermaktens förtryck mot olika frihetsmanifestationer. Emblematiske Goliat och David-dueller är de apokryfiska polska lansjärnernas anfall mot tyskt pansar 1939 och de alldeles sanna bilderna av den ensamma kines som endast beväpnad med en plastpåse försöker stoppa en 40-tonns tank på Himmelska fridens torg den 5 juni 1989.

Patric Wrights *Tank – the progress of a monstrous war machine* är inte en konventionell krigs- eller vapenhistorik utan snarare en militärculturhistoria som kretsar kring 1900-talets dominerande landstridsvapen. Som ofta är fallet med så kallade cultural studies spretar boken nyckfullt åt olika håll. Wright har samlat ihop ett väldigt skatbo av mer eller mindre udda tankinformation som innehåller något för de flesta smakriktningar men som gör boken klart olämplig som introduktion till pansarkrigföring.

Idén om ett bepansrat stridsfordon är antagligen lika gammal som den "civiliserade" krigföringen men förverkligandet fram-

tvingades av första världskrigets katastrofala strategiska och taktiska paralyser. Stridsvagnen är en av de sällsynta vapenteknologiska uppfinningar som är det direkta resultatet av ett militärt nödläge.

Redan på ett tidigt stadium insåg engelska officerare och tekniker att man måste finna någon mekanisk metod för att bryta skyttegravskrigets statiska och leriga masslakt. Utvecklingsarbetet gick fenomenalt snabbt, bara ett drygt år från idé till prototyp. Det nya supervapnet gick under täcknamnet tank i förhoppningen om att spioner skulle tro att det rörde sig om produktion av vattentankar. England ledde utvecklingen tätt följt av Frankrike, av någon oförklarlig teutonisk anledning deltog inte Tyskland i tävlingen.

Löppgravar, granatkratrar, taggtråd och kulsprutor hade förvandlat varje offensiv till en suicidalt poänglös och allt annat än vacker gest. Stridsvagnen var den *deus ex machina* som kunde bryta dödläget. Dess andlige fader var överstlöjtnant E D Swinton. Hans smilleblid var att sätta larvbanden från terränggående amerikanska jordbrukstraktorer på skottsäkra och beväpnade romboida plåtlådor. Major W G Wilson var den tekniska trollkarl som förverkligade Swintons vision vilken i sin tur i sedvanlig ordning hade föregripits av H G Wells i novellen *The land Ironclads* från 1903.

DEN FÖRSTA FUNGERANDE MODELLEN, som döptes till Mother, genomgick fältmässiga prov i januari 1916. Man beslöt att tillverka två modeller – hanar bestyckade med två kanoner och honor som utrustades med fyra kulsprutor. Egendommeligt nog var stridsvagnen ursprungligen ett marint utvecklingsprojekt och the First Lord of the Admiralty Winston Churchill tillhörde dess ivrigaste tillskyndare. Krigsministern lord Kitchener var däremot ytterst kallsinnig och avfärdade det nya underverket som "en söt liten mekanisk leksak som snabbt skulle slås ut av fiendes artilleri".

Trots det sedvanliga motståndet från de militära korallhjärnorna beställdes 150 tanks. Det räckte inte att uppfinna ett nytt vapensystem, man måste dessutom tänka ut en taktik för hur det ska användas optimalt. Här brast åtskilligt eftersom man i början spred ut stridsvagnarna glest som infanteristöd. För att nå full effekt bör man sträva efter massverkan där flera hundra stridsvagnar anfaller samtidigt.

Terräng och väderlek spelar också roll, i mardrömsslaget vid Passchendaele uppslukades stridsvagnarna av gytjtjan.

"Egendommeligt nog var stridsvagnen ursprungligen ett marint utvecklingsprojekt"

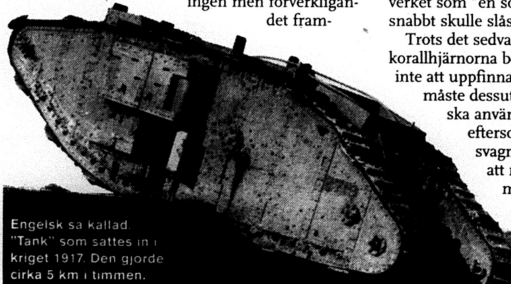

En ensam kines, endast beväpnad med en plastpåse, försöker

Det stora genombrottet kom vid Cambrai den 20 november 1917 då 378 tanks skrämde vettet ur tyskarna. På grund av bristande samordning och infanterireserver resulterade den spektakulära operationen inte i någon avgörande seger. De tidiga stridsvagnarna var långt ifrån osårbara (en tysk bärsärk oskadliggjorde 16 stycken under en dag) men spred psykologisk terror bland fiendesoldaterna som var helt oförberedda inför dessa apokalyptiska monster. Vid Cambrai togs 10 000 demoraliserade tyska fångar. Preussiska officerare klagade över det ovärdiga i att kapitulera för ett så "ogentlemannamässigt" ting som en tank. För att ge sig till fanga tvingades de springa efter de avancerade plåtlådorna "som om de varit bussar som man försökte stoppa för att få en plats ombord".

STRIDSVAGNEN KOM FÖR SENT för att ha något avgörande inflytande på första världskrigets förlopp. Grundkonceptet har dock visat sig vara synnerligen hållbart – alltså ett motordrivet fordon som är tillräckligt bepansrat för att skydda besättning och maskineri mot projektiler, utrustat med vapen som kan eliminera tänkbara motståndare och larvband som gör att det kan ta sig fram på alla slagfält där trupper kan manövrera. Även dagens cybertanks är bara variationer på originalreceptet.

Pansarvapnet attraherade snabbt allsköns profeter och krigiska filosofer. Den ledande stjärnan var

Engelsk så kallad "Tank" som sattes in i kriget 1917. Den gjorde cirka 5 km i timmen.